

Med G 208 hugfäste de tre bröderna *Botmundr*, *Botraifr* och *Gunnvarr* minnet av sin fader. Om de tre namnen se G 207. Faderns namn är nu helt förlorat. På 1700-talet återstod ännu de två sista runorna i namnet. Hilfelings läsning av dessa som **at** gör ett namn med efterleden *-(h)vatr* troligt. L 1591 (och S 83) har, trots källhänvisningen till Hilfeling, felaktigt **ut**. Att döma av andra gotländska runinskrifter har *-(h)vatr* varit tämligen frekvent här. Vi har ett flertal runbelägg: *Aivatr* G 113, *Botvatr* G 37, *Gairvatr* G 113, 114 (en och samme man), G 158, S 51 Hejnums k:a, nyfynd Sproge k:a, *Likn(v)atr* G 113, 114 (en och samme man), S 61 Vallstena k:a, *Hallvatr* G 119, 164, *Auðvatr* G 63, 123 samt troligen *Hegvatr* S 61. Beläggen är för fåtaliga för att man utifrån frekvensen skall våga en gissning. *Gairvatr* tycks dock ha varit vanligast bland de sju nämnda, för övrigt det enda av dem som är belagt utanför Gotland. För ett *Botvatr* kunde eljest variationen på *Bot-* (*Botmundr*, *Botraifr*) möjligen tala. Partiet r. 29–47 bör lagom ha rymt texten: ... [**pa**ir : **ra**is]tu : **st**ain : **p**[i]na : **e**ftir : ...u]at : **fa**pur : **sin**. Vore Wallmans läsning av r. 38 som **I** riktig, skulle namnet snarast ha haft en efterled *-valdr*. Jag prioriterar dock Hilfeling som den pålitligare runläsaren av de två.

En åkallan av »Gud och Guds moder» gemensamt förekommer i sammanlagt ett femtiotal runinskrifter, bl. a. troligen G 114. Försättningen innehåller däremot ett uttryck som är unikt: »bättre än vi förmå bedja». Oftare heter det: *bætr þan hann gærði til*, »bättre än han förtjänade» (drygt ett tiotal belägg). Om formen **kunin** pres. konj. 1 pl. för *kunnim* se A. Noreen, Altschw. Gr. (1904) § 564 Anm. 3, »aus der 3. pl. entlehnt».

Vad som har stått i tvärbandet på stenens hals är ovisst. »Här är Runorna utnötta», konstaterar redan Hilfeling. Möjligen har texten innehållit runmästarens signatur. Sista ordet kan utan hinder ha varit **stain** eller **staina**.

Med stöd av den delvis poetiska formen hos G 207 betraktar S. Bugge (Runverser, s. 298) bönen avslutning i G 208 som »et Par Verslinjer». Helt visst är den rytmiska formen med allitterationen avsiktlig.

Om dateringen se G 207.

Närmare än till resare och ristare har man inte tidigare bundit samman G 207 och G 208, och vi bör inte heller i fortsättningen dra förhastade slutsatser om, att den i G 208 hugfäste fadern till de tre namngivna bröderna skulle vara identisk med den andra Stenkumlastenens (G 207) skinnhandlare, som dog vid Ulvshale. Det är inte uteslutet, men G 207 kan också utan hinder avse en fjärde broder till de nämnda tre. Samhörigheten mellan inskrifterna är ändock påtaglig och ger oss med suggestiv styrka en sällspord direktkontakt med gutarnas materiella välfärd genom framåtanda och rörligt arbetsliv och med deras andliga tillgångar i traditionell släktgemenskap och nyväckt kristen tro, allt värden som kommit till konstnärligt uttryck i det ovanligt ståtliga parmonumentet.

209. Stenkumla kyrka

Litteratur: W 48. O. v. Friesen, Anteckning på lös lapp invid reg.nr 208 (odat. 1923?, UUB).

Runor ristade i puts på tornrummets södra vägg. De är nu dolda bakom de här uppställda runstenarna G 207 och 208.

Inför restaureringen av kyrkan 1910 fäste byggmästare Nils Pettersson i sitt restaureringsförslag 18.3.1907 (ATA) uppmärksamheten på att i »murputsens i tornrummet finnes inristade skepp, träd o. d.», så att dessa inte skulle löpa fara att utplånas i samband med föreslagen omputsning av väggarna. Om runor nämner han intet. Man tog också vederbörlig hänsyn till ristningarna.

Vid O. v. Friesens fältundersökningar iakttog denne i »Tornrummet söd. väggen ca 1/2 m över sockeln en börjande runrad **fupor**» (odat. anteckning, fig. 95). Om granskningen varit uttömmande, så till vida att inga andra runinskrifter förekommer, är ovisst; v. Friesen har ej fört in runinskriften med

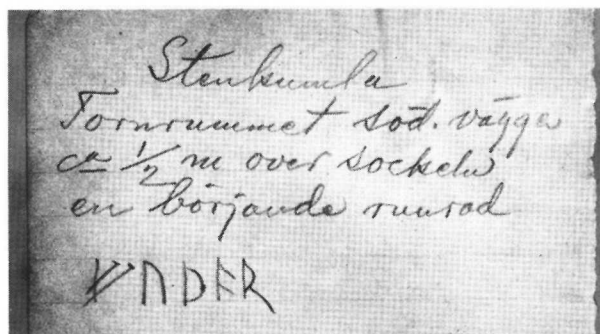

Fig. 95. G 209. Stenkumla kyrka. Efter uppteckning av O. v. Friesen.

nummer i sitt register, notisen finns på baksidan av en lös lapp med anteckningar om runklockan i Sanda kyrka (reg.nr 208, G 184) av den 21.7.1923. Då G 207 och 208 år 1941 uppställdes vid tornrummets södra vägg, kom de att dölja putsristningarna. Vid E. Wesséns besök 1944 noterades: »I kalkputsens på tornrummets väggar finnas flera ristningar av olika slag: skepp, människofigurer, pentagram m. m. 1/2 m. över sockeln på s. sidan skall finnas början av runraden (**fupor**). Men detta var nu dolt av de båda runstenarna, som ej utan stora anstalter kunde rubbas.» Orgelarrangemanget från 1963 har ytterligare komplicerat förhållandet. På Runverkets begäran har tekniska experter undersökt möjligheterna. Då de emellertid anser en flyttning av runstenarna alltför riskfylld, förblir runorna tyvärr dolda och oåtkomliga för granskning.

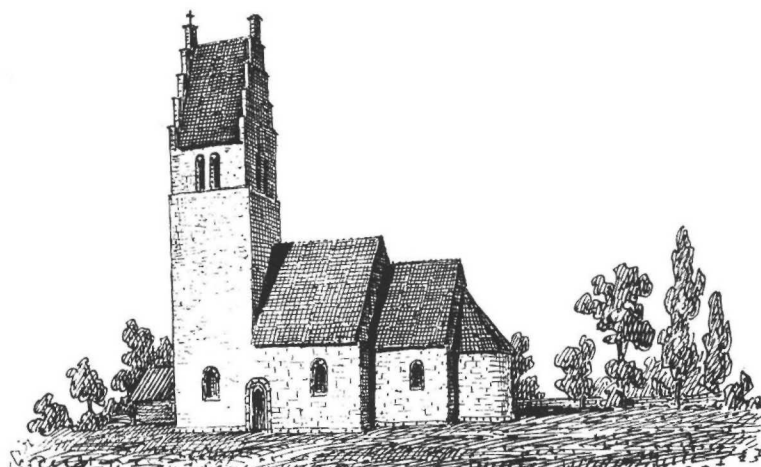
Inskrift (enligt O. v. Friesen):

fupor

Runorna utgör början av futharken. Tornets uppförande under 1200-talets förra hälft är ristningens postquem.

Träkumla kyrka

Uppgiften i kyrkoinventariet 1830 »På kyrkogården ligga trenne äldre grafstenar, med Runor» avser tre gravstenar med bokstäver och latinsk språkform från respektive 1300-talets slut, 1428 och 1477, som närmare beskrives i Sveriges kyrkor, Gotland bd 3 (1942), s. 44.

Västerhejde kyrka

Frånsett de iögonenfallande förändringar som gjordes vid 1800-talets mitt i den då bristfälliga byggnaden, är kyrkan en romansk anläggning med kor och långhus från 1200-talets början och torn från århundradets mitt. Invid kyrkans nordmur står de två runristade gravhällarna G 210 och G 211 uppställda. Den förstnämnda avritades 1799 av C. G. Hilfeling, som fann den liggande på kyrkogården S om kyrkan, på samma plats där P. A. Säve senare granskade den 1850. Den andra (G 211) iaktogs först 1919.

210. Västerhejde kyrka

Pl. 68, 69

Litteratur: L 1749, S 81 (105), F 266, W 45 a. C. G. Hilfeling, *Resejournal* 1799 (hs Fm 57: 6 och 7 i Kungl. Bibl.), s. 190 och Tab. 53; *Kyrkoinventarium* 1830, 1919 (ATA); J. G. Liljegren, *Runlära* (1832), s. 150; J. H. Wallman och S. V. Moberg, *Anteckningar under en resa sommaren 1833* (hs i Nord. mus.), s. 45; P. A. Säve, *Reseberättelse* 1850 (ATA), nr 16, samlingen S 170 II (konvolut 52) i UUB; H. Pipping, *Runinskrifter undersökta år 1902* (ATA), nr 22; O. v. Friesen, *Anteckningar* 1922 (UUB), s. 64, ds i *Sveriges kyrkor*, Gotland bd 3 (1942), s. 59 f.; H. Wideen, *Gotlands gravstenar* 1945 (ATA); R. Wibeck, *Restaureringsrapport* 24.8.1961 (ATA); S. B. F. Jansson, *Granskningsrapport* 30.4.1962 (ATA).

Äldre avbildningar: Hilfeling, teckning i Fm 57: 7, Tab. 53; Wallman, blyertsskiss i a. a.; P. A. Säve, teckning i a. a. 1950 Atlas, Tab. 16, och i S 170 II (kopia i C. Säve, *Runologiska anteckningar* 15 a, ATA); A. T. Gellerstedt, skiss 1873 (ATA); Pipping, 2 foton 1902 (ATA); Jansson, 2 foton 1962 (ATA).

Gravsten med runinskrift. Den är upprest invid långhusets nordmur, omedelbart Ö om nordportalen.

Stenen finns första gången omnämnd av C. G. Hilfeling 1799: »På Vestra Hejde kyrkogård söder om kyrkan låg en Runsten som afritades. Se Pl. 53» (här fig. 96). Platsen besöktes sedan den 22 juli 1833 av J. H. Wallman: »på kyrkogården var en Runsten der en från gården berhi (nu Bjers) blifvit begrafven. Denna sten tillhör ännu gården Bjers, för 16 år sedan har en gammal trotjenare derifrån under denna sten blifvit jordad». En otydlig blyertsskiss finns i Wallmans resedagbok. P. A. Säve finner stenen 1850 belägen »mellan stor- och chordörren, söder om kyrkan». Carl Säve upptar i sina *Gutniska urkunder* (1859) inskriften under två nummer, det ena, S 81, efter P. A. Säve, det andra, S 105, efter Liljegren nr 1749